

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

- [1] «Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі білім берудің үлгілік оқу жоспарларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрінің 2012 жылғы 20 желтоқсандағы № 557 бұйрығы
- [2] Деревянкина Н.А. Психологические особенности дошкольников с задержкой психического развития [Текст] / Н.А. Деревянкина. – ГОУ ВПО «Ярославский государственный педагогический университет им. К.Д. Ушинского», 2003. – 297 с.
- [3] Айтбаева А.Б. А 36 Арнайы педагогика негіздері: оқу құралы / А.Б. Айтбаева, - Алматы: Нур-Принт, 2014. - 128 бет.
- [4] Созонова А. Ю. Игра – интерактивный метод обучения // Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2013. – Т. 3. – С. 2566–2570
- [5] Осипова Т.Г. Компьютерные программы для детей дошкольного возраста. [Текст]/Т.Г. Осипова// Детский сад от А до Я.- 2003.- No1. – 204 б.
- [6] Князев А.М. Основы активно-игрового обучения.-М.: Просвещение,2005. – 164 б.
- [7] Селевко, Г.К. Альтернативные педагогические технологии / Г.К. Селевко. - М.: НИИ школьных технологий, 2005. - 224 с. _ ISBN 5-87953-197-Х.
- [8] Использование интерактивных технологий в образовательном процессе: междунар. заоч. науч. конф. апрель 2012 г., Москва: педагогическое мастерство: материалы / Ю.А. Тольпина. _ М.: Буки-Веди, 2012. - 398 с.

МРНТИ 14.29.29

УДК 376.37

Бекбаева З.,¹ Алипбаева М.,²

¹ғылыми жетекшісі, П.ғ.к., универ.қауымд.профессоры, kaznauzake@mail.ru

²27M01902 – Арнайы педагогика: Логопедия мамандығының 2-курс магистранты,

alipbayevam1@gmail.com

Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы қ., Қазақстан

СӨЙЛЕУ ТІЛІ ЖАЛПЫ ДАМЫМАҒАН МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЗЖАСАМ ДАҒДЫЛАРЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Бұл мақалада жалпы сөйлеу қабілеті дамымаған мектеп жасына дейінгі балаларда сөзжасам дағдыларын қалыптастыру ерекшеліктері қарастырылады. Сөйлеудің жалпы дамымауы деп сөйлеу дамуының кешігуі деп түсініледі, ол тек артикуляциялық-фонетикалық жағынан ғана емес, сонымен қатар сөйлеудің лексикалық-грамматикалық және семантикалық салаларына да әсер етеді.

Мақалада жалпы сөйлеу тілі жалпы дамымаған балаларда сөзжасам дағдыларын қалыптастырудың негізгі ерекшеліктері талданады. Зерттеу жүргізудегі негізгі ең басты ескерілген жәйттар ол балалардағы - сөздіктің қалыптасу деңгейі, сөзбен сөзді байланыстыруа жұрнақ пен жалғау, сөзжасам әдістерін дұрыс пайдалану болып табылады .

Зерттеу негізінде жалпы сөйлеу тілі жалпы дамымаған балалар сөзжасам дағдыларын қалыптастыруда белгілі бір қиындықтарға тап болады деген қорытынды жасалады. Олардың сөздік қоры шектеулі, бұл жұрнақ және жалғауларды дұрыс пайдалануды қиындатады. Сондай-ақ, сөйлеу тілі жалпы дамымаған балаларда сөз құрудың әртүрлі тәсілдерін тану және қолдануда қиындықтар кездеседі.

Осылайша, бұл зерттеу жалпы сөйлеу қабілеті дамымаған балаларда сөзжасам дағдыларын қалыптастыру ерекшеліктерін тереңірек түсінуге және олармен түзету және дамыту жұмыстарының тиімді әдістерін ұсынуға көмектеседі.

Түйінді сөздер: Сөзжасам, сөзжасам дағдылары, түзету, дамыту, дағды, сөйлеу тілінің жалпы дамымауы, мектеп жасына дейінгі балалар.

Бекбаева З.,¹ Алипбаева М.,²

¹научный руководитель, к.п.н, ассоциированный профессор, kaznauzake@mail.ru

² магистрант 2 курса по специальности 7М01902 – Специальная педагогика: Логопедия,
alipbayevam1@gmail.com

КазНПУ имени Абая., г. Алматы, Казахстан

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ НАВЫКОВ ДОШКОЛЬНИКОВ С ОБЩИМ НЕДОРАЗВИТИЕМ РЕЧИ

Аннотация

В данной статье рассматриваются особенности формирования словообразовательных навыков у дошкольников с общим недоразвитием речи. Под общим недоразвитием речи понимается задержка речевого развития, которая затрагивает не только артикуляционно-фонетическую, но и лексико-грамматическую и семантическую сферы речи.

В статье анализируются основные особенности формирования навыков словообразования у детей с общим недоразвитием речи. Основными критериями при проведении исследования являются уровень сформированности словаря, правильность использования словообразовательных приемов, суффиксов и спряжений.

На основе исследования делается вывод о том, что дети с общим недоразвитием речи сталкиваются с определенными трудностями в формировании словообразовательных навыков. У них ограниченный словарный запас, что затрудняет правильное использование суффикса и союзов. Также у детей с общим недоразвитием речи возникают трудности с распознаванием и использованием различных способов словообразования.

Таким образом, данное исследование помогает глубже понять особенности формирования словообразовательных навыков у детей с общим недоразвитием речи и предложить им эффективные методы коррекционно-развивающей работы.

Ключевые слова: словообразование, словообразовательные навыки, коррекция, развитие, умение, общее недоразвитие речи, дошкольники.

Bekbaeva Z.,¹ Alipbayeva M.,²

¹scientific supervisor, candidate of Pedagogical Sciences, associate professor, kaznauzake@mail.ru

²2nd year master's student in the specialty 7M01902 – Special education: Speech therapy,
alipbayevam1@gmail.com

KazNPU named after Abay, Almaty, Kazakhstan

FEATURES OF THE FORMATION OF WORD-FORMATION SKILLS OF PRESCHOOLERS WITH GENERAL SPEECH UNDERDEVELOPMENT

Abstract

The article discusses the features of the formation of word-formation skills in preschoolers with general speech underdevelopment. The general underdevelopment of speech is understood as a delay in speech development, which affects not only the articulatory and phonetic, but also the lexico-grammatical and semantic spheres of speech.

The article analyzes the main features of the formation of word formation skills in children with general speech underdevelopment. The main criteria for conducting the study are the level of formation of the dictionary, the correctness of the use of word-formation techniques, suffixes and conjugations.

Based on the study, it is concluded that children with general speech underdevelopment face certain difficulties in the formation of word-formation skills. They have a limited vocabulary, which makes it difficult to use suffixes and conjunctions correctly. Also, children with general speech underdevelopment have difficulties recognizing and using various ways of word formation.

Keywords: word formation, word-formation skills, correction, development, skill, general underdevelopment of speech, preschoolers.

Кіріспе

Логопедияның маңызды және әлі күнге дейін зерттелмеген мәселелерінің бірі – сөйлеу тілі жалпы дамымаған мектеп жасына дейінгі балаларда сөзжасам дағдыларының қалыптасуы, яғни, тіл жүйесінің барлық компоненттерінің бұзылысы болып табылады.

Балалардың сөзжасам мәселесіне деген қызығушылық XVIII – XIX ғасырлар тоғысында пайда болды. Осы уақытқа дейін бұл мәселеге деген қызығушылық жойылмады, өйткені сөзжасам көптеген функцияларды орындай отырып, баланың тілдік құзыреттілігі мен сөйлеу коммуникациясының дамуына айтарлықтай әсер етеді. Екі ғасыр бойы лингвист ғалымдар, психологтар, педагогтар, психолингвистер сөйлеудің онтогенетикалық дамуындағы сөзжасам мүмкіндіктерінің даму заңдылықтарын, реттілігін, кезеңдері мен сатыларын зерттеуді жалғастырды (В. В. Виноградов, Г. О. Винокур, А. Н. Гвоздев, Е. С. Кубряков, А. А. Леонтьев, Е. Н. Негневицкая, Ф. А. Сохин, С. Н. Цейтлин, К. И. Чуковский, А. М. Шахнорович, Д. Б. Эльконин, Н. М. Юрьева) [1,2,3,4]

Сонымен қатар, логопедияда сөйлеу патологиясы бар балалардағы сөзжасам проблемасына жеткілікті көңіл бөлінбеді. Өткен ғасырдың 50-ші жылдарында Р. Е. Левина [5] тілдің барлық компоненттерінің жүйелі дамымауы бар балалардың ерекше санатын, яғни "сөйлеудің жалпы дамымауын" атап өтіп, осы балалардың әртүрлі сөзжасамдық мүмкіндіктерін көрсетті. Сөзжасам дағдыларын игеру "лексикалық-грамматикалық дамымау элементтері бар кеңейтілген фразалық сөйлеу" анықтамасын алған сөйлеу дамуының III деңгейі бар балаларға ғана қол жетімді болатындығы көрсетілді.

Содан бері сөйлеудің жалпы дамымауы мәселесін зерттеген барлық зерттеушілер бұл балалардың сөздердің жаңа формаларын қалыптастыруда жеткіліксіз мүмкіндіктерін атап өтті (Н.С. Жукова, Р. И. Лалаева, Г. А. Каше, Л. Ф. Спиоров, Т.Б. Филичева.) Бұл нұсқаулар, әдетте, сөзжасам дағдыларын өз бетінше өндіруде жалпы сөйлеу тілі дамымаған балалардың жеке қиындықтарын анықтау сипатына ие болды. Осы негізде мектеп жасына дейінгі балаларда сөзжасам дағдыларын дамытудың кейбір бағыттары мен жеке әдістері анықталды. Сонымен бірге, осы тақырып бойынша зерттеулер жүйелі, терең сипатта болған жоқ.

Талқылау. Сонымен, сөйлеу тілі дамымаған балаларда сөзжасам процестерінің қалыптасуын жан-жақты зерттеуге, олардың осы үрдіс барысында ерекше қиындықтарын анықтауға бағытталған арнайы зерттеулер жүргізілген жоқ. Балалардың осы санатында сөзжасам қалыптастырудың ғылыми негізделген әдістері әзірленбеген.

Осылайша, сөйлеу тілі жалпы дамымаған балалардағы сөзжасамның жай-күйі мен дамуын зерттеу; сөзжасамның балалардың ауызша және жазбаша сөйлеуінің дамуына әсері; мектеп жасына дейінгі сөйлеу қабілеті дамымаған балаларда сөзжасам дағдыларын қалыптастырудың ғылыми негізделген әдістерін әзірлеу шешілмеген мәселе болып қала береді.

Сөйлеудің жалпы дамымауы-баланың тілдің барлық аспектілері мен функцияларын сәтті қарым-қатынас жасау және білімді игеру үшін жеткілікті деңгейде қолдана алмауы. Мұндай бұзылулары бар балаларда сөйлеудің фонетикалық, грамматикалық, лексикалық және сөзжасамдық жақтарының дамуында проблемалар болуы мүмкін. Бұл мақалада біз жалпы сөйлеу тілі дамымаған мектеп жасына дейінгі балаларда сөзжасам дағдыларын қалыптастыру ерекшеліктерін қарастырамыз.

Сөзжасам-бұл жұрнақтарды, аяқталуларды қосу арқылы, сондай-ақ басқа морфологиялық процестерді қолдану арқылы жаңа сөздер пайда болатын процесс. Сөзжасамдық ережелерді қолдана білу баланың тілдік дамуының маңызды құрамдас бөлігі болып табылады, өйткені бұл оған сөйлеуде жаңа сөздерді құруға және игеруге және олардың мағынасын түсінуге мүмкіндік береді.

Сөйлеу тілі жалпы дамымаған мектеп жасына дейінгі балаларда сөзжасам дағдыларын қалыптастырудың бір ерекшелігі-сөйлеу аппаратының осы компонентінің дамуының кешігуі. Мұндай балалар көбінесе сөзжасам ережелерін білмейді және өз нұсқаларын ойлап тауып, сөздерді жүйесіз түрлендіреді. Олар дұрыс емес жалғаулар немесе жұрнақтарды қолдана алады, айналасындағыларға түсініксіз жаңа сөздер жасайды.

Сөзжасам дағдыларын қалыптастырудың осындай ерекшеліктерінің мүмкін себептері:

1. Ойлау және аналитикалық қабілеттердің жеткіліксіз дамуы. Сөйлеудің жалпы дамымаған балалары дыбыстарды талдау мен синтездеуде қиындықтарға тап болуы мүмкін, бұл оларға сөзжасам ережелерін игеруді қиындатады.

2. Шектеулі қарым-қатынас тәжірибесі және сөйлеуді қолдану тәжірибесі. Сөйлеудің жалпы дамымаған балаларында құрдастарымен қарым-қатынас жасау мүмкіндігі шектеулі болуы мүмкін, нәтижесінде олар дұрыс сөзжасамдық құрылымдарды қолдануда жеткіліксіз қолданылады.

3. Сөйлеудің фонетикалық жағының бұзылуы. Дыбыстарды айту проблемалары баланың сөздегі дыбыстарды дұрыс есту және морфологиялық өзгерістерді дұрыс қабылдау қабілетіне әсер етуі мүмкін.

4. Төмен мотивация және өзіне деген сенімсіздік сияқты психологиялық себептер сөзжасам дағдыларын меңгерудегі прогреске де әсер етуі мүмкін.

Логопедиялық жұмыстың бағыттарын аша отырып, мектеп жасына дейінгі балаларда сөзжасам әдістерін белсенді қолдану қабілетін дамытуды, осындай ретпен ұсынуға болады:

- Жұрнақтардың көмегімен сөздерді қалыптастыру дағдыларын практикалық игеру және оларды барабар қолдану;

- Жалғаулардың көмегімен сөздерді қалыптастыру және оларды барабар қолдану дағдыларымен практикалық білім беру;

- Туыстық сөздер туралы ұғымды практикалық тұрғыдан меңгеру; жұрнақтар мен жалғауларды саралау және т. б.

- Жұмыстың мәлімделген бағыттарын іске асыру құралдарының бірі ретінде автор балаларды бір түбірлі сөздермен ("жер", жерлес және т.б.), сондай-ақ әртүрлі тамырлары бар, бірақ бірдей префикстері бар сөздермен ("ұшып келу", жүгіру, келу, секіру және т. б.) кестелерді оқуға үйретуді ұсынады.

Бірақатар авторлардың пікірінше, сөйлеу тілі жалпы дамымаған балаларды қарапайым сөзжасам дағдыларына үйрету мектеп жасына дейінгі кезеңінен бұрын басталуы керек (Н.С. Жукова, Р.И. Лалаева, Н.В. Серебрякова, Т.Б. Филичева және т. б.) [2,6].

Сонымен, бұл балаларды мектепке дайындай отырып, логопедтерге мектеп жасына дейінгі балаларда сөздердің әртүрлі реңктеріне түсіну, білім беру және тәуелсіз сөйлеуде зат есімдер мен сапалы сын есімдердің кішірейтетін формаларын қолдану дағдыларын қалыптастырудың практикалық тәсілдері ұсынылады.

Жалпы түзету бағдарламасы шеңберінде балаларды зат есім материалында сөзжасам дағдыларына үйрету бойынша жеке тақырыптық сабақтар, сын есімдер, етістіктер, сондай-ақ күрделі сөздер бөлінеді. Сонымен қатар, авторлар сөзжасамның аналитикалық әдісін жалпы сөйлеу тілі дамымаған мектеп жасына дейінгі балаларды сөзжасамға үйрету процесінде негізгі, тірек әдіс ретінде қолдануды ұсынады. Мұндай жұмыста Р. И. Лалаева [2] үш негізгі кезеңді бөлуді ұсынады:

- Ең өнімді сөзжасам модельдерін бекіту;
- Өнімділігі төмен модельдер бойынша сөзжасамдық жұмыс жүргізу;
- Өнімсіз сөзжасамдық модельдердің мағынасы мен дыбысын нақтылау.

Қорытынды

Адамның жетілуінің маңызды сипаттамасы-негізгі қасиеттердің бірі ретінде сөйлеуді қалыптастыруды атай аламыз. Сөйлеуді дамыту баланың өмірінің алғашқы күндерінен бастау және оның даму ерекшеліктеріне сәйкес тапсырмаларды біртіндеп қиындату өте маңызды. Бірақ баланы сауатты тәрбиелеу, оның сөйлеуін әлеуметтенудің маңызды факторы ретінде қалыптастыру үшін баланың даму кезеңінде болатын процестерді түсіну қажет. Бала тілінің грамматикалық құрылымын уақтылы қалыптастыру оның толық сөйлеу және жалпы психикалық дамуының маңызды шарты болып табылады, өйткені тіл мен сөйлеу оның ойлауын, сөйлеу қарым-қатынасын дамытуда, оның мінез-құлқын жоспарлау мен ұйымдастыруда, әлеуметтік байланыстарды қалыптастыруда жетекші функцияны орындайды. Мұның бәрі жанама психикалық процестердің маңызды құралы ретінде: есте сақтау, қабылдау, эмоцияларды жатқыза аламыз.

Сөзжасам, көптеген функцияларды орындай отырып, баланың тілдік құзыреттілігі мен сөйлеу коммуникациясының дамуына айтарлықтай әсер етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Кубрякова, Е. С. «Теория номинации и словообразование», 2010
2. Лалаева, Р. И. Коррекция общего недоразвития речи у дошкольников (формирование лексики и грамматического строя) / Р. И. Лалаева, Н. В. Серебрякова. – СПб., 2001.
3. Лопухина, И. Логопедия. Звуки, буквы и слова. — 2-е изд. — СПб.: КОРОНА принт, 2004.
4. Микляева, Н. В. Диагностика Языковой способности у детей дошкольного возраста / Н. В. Микляева. - М. : Просвещение, 2006. - 96с.
5. Левина Р. Е. О нарушениях письма у учащихся массовой школы //Воспитание и обучение детей с нарушениями развития. 2009. № 5. С.64-69
6. Жукова, Н. С. Логопедия : Преодоление общ. недоразвития речи у дошкольников : [Кн. для логопеда] / Н. С. Жукова, Е. М. Мастюкова, Т. Б. Филичева. — Екатеринбург : Литур, 2003.